

Klimaatadaptatie Stedelijk water Rotterdam

Ontvankelijkheid van betrokkenen

Martine Rutten
Michel Moens
Rob van der Wolf

1 December 2009

1 Inleiding

De voorlopers op het gebied van klimaatadaptatie en waterbeheer vinden dat het tijd is voor een verandering, of sterker nog transitie, richting een klimaatadaptief stedelijk watersysteem (zie bijvoorbeeld De Graaf, 2009). Een verandering of transitie kan echter alleen succesvol worden als deze ingebed kan worden in het sociaaleconomische systeem. Een analyse van de ontvankelijkheid van betrokkenen is daarom essentieel. In de woorden van Jeffrey en Seaton (2003):

“ It is not possible to understand the response and behaviour of people to an artefact, situation of policy instrument, without understanding their perceptions, attitudes and the agenda’s for change that are relevant for them” Jeffrey and Seaton (2003)

In dit onderzoek is ontvankelijkheid onderzocht rondom twee centrale onderzoeksvragen zijn:

1. In hoeverre hangen de huidige problemen samen met het technisch functioneren van het systeem zoals bijvoorbeeld achterstallig onderhoud, of autonome processen zoals bodemdaling, stedelijke ontwikkeling of klimaatverandering?
2. Welke sociale en economische perspectieven zijn maatgevend voor de betrokkenen bij het nemen van maatregelen?

In dit rapport wordt een globale analyse van de ontvankelijkheid van de betrokkenen van het stedelijk watersysteem van Rotterdam ten aanzien van klimaatadaptatie gepresenteerd. De analyse is uitgevoerd op basis van literatuurstudie, interviews en een workshop. In Hoofdstuk 2 wordt een theoretisch kader voor analyse van ontvankelijkheid besproken. Tevens worden in dit hoofdstuk de resultaten samengevat van een studie naar de ontvankelijkheid van waterbeheerders op basis van dit kader. Hoofdstuk 3 presenteert een overzicht van de betrokkenen en hun rol in het stedelijk water in Rotterdam. In Hoofdstuk 4, is de ontvankelijkheid van een aantal groepen betrokkenen, met name bewoners, geanalyseerd. Het rapport wordt afgesloten met conclusies en aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

2 Achtergrond

Dit hoofdstuk presenteert een theoretisch kader voor analyse van ontvankelijkheid dat gebruikt wordt in de analyse van de ontvankelijkheid van groepen in Hoofdstuk 4. Daarnaast worden de resultaten van een eerdere studie op het gebied van ontvankelijkheid van waterbeheerders op basis van dit kader samengevat.

2.1 Kader voor analyse van ontvankelijkheid

Jeffrey en Seaton (2003) geven vier voorwaarden voor ontvankelijkheid van betrokkenen ten aanzien van veranderingen en hun welwillendheid tot leveren van een actieve bijdrage in de implementatie. Deze voorwaarden zijn vrij vertaald als bewustzijn, associatie, realisatie en toepassing.

De eerste voorwaarde is bewustzijn dat het huidige stedelijk watersysteem niet voldoet aan toekomstige eisen en dat klimaatverandering een belangrijke oorzaak hiervan is. Bovendien kunnen de opvattingen van betrokkenen ten aanzien van aanvaardbare risico's en normen veranderen. Naast het zich bewust zijn van de problematiek, moeten betrokkenen zich ook bewust zijn van mogelijkheden tot verandering.

Als tweede voorwaarde, moeten betrokkenen klimaatadaptatie van stedelijk water kunnen associëren met hun eigen agenda's. Een betrokkene hoeft niet altijd een direct belang te hebben ten aanzien van stedelijk water. Klimaatadaptatieve oplossingen kunnen bijdragen aan andere aspecten van kwaliteit van de leefomgeving.

Realisatie is het in staat zijn tot het verwerven, implementeren, beheren en onderhouden van de oplossing. Hierin zijn kennis en ervaring essentieel. Mensen stellen hoge eisen aan het functioneren van het stedelijk watersysteem en het systeem is kapitaal intensief. Veranderingen moeten daarom met een relatief grote zekerheid van slagen doorgevoerd kunnen worden. Daarnaast spelen bij de factor realisatie vertrouwen en samenwerking een grote rol.

Tenslotte, moeten de financiële en juridische randvoorwaarden de betrokkenen de ruimte bieden tot verandering of hen hiertoe aanzetten. Wetten en richtlijnen, zoals de kaderrichtlijn water, dwingen betrokkenen tot veranderingen. Subsidiereregelingen, zoals de subsidieregeling groene daken, kunnen prikkels geven tot een actieve bijdrage aan klimaatadaptatie.

De eerste voorwaarde sluit nauw aan bij de eerste onderzoeksvraag genoemd in de inleiding. Het is van belang na te gaan wat betrokkenen als belangrijkste oorzaak zien van problemen binnen het stedelijk water nu en in de toekomst: het technisch functioneren van het systeem zoals bijvoorbeeld achterstallig onderhoud, of autonome processen zoals bodemdaling, stedelijke ontwikkeling of klimaatverandering. De overige voorwaarden sluiten aan bij de tweede onderzoeksvraag geven een overzicht van factoren die een rol spelen bij het nemen van maatregelen.

2.2 Ontvankelijkheid van waterbeheerders

Ontvankelijkheid van waterbeheerders wordt essentieel geacht voor verandering (De Graaf, 2009). Hij heeft de ontvankelijkheid van waterbeheerders geanalyseerd op basis van een landelijke enquête onder waterbeheerders bij waterschappen en gemeentes. Hier geven we een kort overzicht van zijn de resultaten, die relevant worden geacht voor dit onderzoek.

Klimaatverandering wordt genoemd als een van de meest urgente problemen in stedelijk waterbeheer. Opvallend is dat hierbij vooral problemen als water op straat en grondwateroverlast worden genoemd en geen droogte gerelateerde problemen. Het kan zijn droogte gerelateerde problemen op landelijke schaal minder urgent worden gevonden. Binnen Rotterdam is echter veel aandacht voor droogte gerelateerde problemen zoals paalrot en blauwalg. De ondervraagde waterbeheerders vinden lokale watersysteemkennis de belangrijkste voorwaarde om goed waterbeheer uit te kunnen voeren.

Waterbeheerders vinden dat veranderingen nodig zijn in het stedelijk watersysteem. Deze veranderingen hoeven echter niet te leiden tot een transitie binnen het stedelijk water. De huidige en toekomstige doelen watersysteem kunnen behaald worden door optimalisatie van het huidige systeem. Waterbeheerders achten drastische innovatie of nieuwe concepten niet noodzakelijk.

Dit beeld werd bevestigd tijdens de workshop gehouden in het kader van dit project (zie Hoofdstuk 4). Tijdens de ontwerpessies werden bestaande systeemcomponenten zoals riolering en het polder boezem systeem als gegeven beschouwd en niet verbeterd. Het meest vernieuwende idee in de workshop ten aanzien van het watersysteem was het laten verzilten van het grond en oppervlaktewater in Charlois-Feyenoord. Dit idee werd tijdens de discussie meteen afgedaan als niet haalbaar.

Met betrekking tot de factor associatie geven waterbeheerders aan dat er vooral gebrek is aan associatie bij bestuurders en bewoners. Opvallend is dat de betrokkenheid van burgers belangrijker wordt geacht door waterschappen dan door gemeenten terwijl uit interviews blijkt dat voor de burgers de rol van de waterschappen vager is dan de rol van gemeenten.

Gefragmenteerde deilverantwoordelijkheden en regels De gemeente is niet verantwoordelijk voor de kwaliteit van oppervlaktewater dat is het waterschap.

In realisatie is, volgens de waterbeheerders bevraagd in De Graaf, het betrekken van verandering in het watersysteem in ruimtelijke ordening processen essentieel. Veranderingen in het stedelijk watersysteem kunnen best gerealiseerd worden wanneer zij gekoppeld worden met standvernieuwing. Daarnaast lukt het behalen van Europese en nationale doelen lukt alleen door aanpassingen in de watersector en andere sectoren samen.

Aspecten die samenhangen met de factor toepassing worden ten opzichte van de overige drie factoren van ontvankelijkheid als minst belangrijk ervaren. Bindende doelen worden als onnodig ervaren. Toch is de invloed van richtlijnen als de Kaderrichtlijn Water duidelijk zichtbaar. Financiële prikkels en subsidies worden weinig belangrijk gevonden door waterbeheerders.

3 Inventarisatie van betrokkenen

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van de analyse betrokkenen van het Rotterdamse stedelijk watersysteem.

3.1 Methode

Betrokkenen zijn geïnventariseerd door middel van brainstorm, internet onderzoek, expert consulting en raadplegen van literatuur (Rotterdam Waterplan en De Graaf (2009)).

De betrokkenen zijn geordend volgens een uitgebreide versie van de 4B methode, 6B. De groepen zijn Bestuurders, Beleidsmakers, Bedrijven, Belangenorganisaties, Burgers en Bollebozen (zie afbeelding 1).

De kern (zie afbeelding 1) is klimaatsadaptatie van stedelijk water Rotterdam. Dit roept de vraag op wat binnen stedelijk water Rotterdam valt. Grenzen kunnen verschillen voor verschillende betrokkenen. Voor waterbeheerders is stedelijk water het binnendijkse gebied in Rotterdam. Voor een bewoner is het onderscheid tussen binnendijks en buitendijks waarschijnlijk minder voor de hand liggend. Valt het havengebied ook binnen het onderzoeksgebied? Enerzijds zijn het waterbeheer binnen stad en haven nu strikt gescheiden, anderzijds krijgen voormalige havengebieden een stedelijke functie en is de combinatie haven en stad juist wat Rotterdam uniek maakt. In dit onderzoek wordt onder stedelijk water het binnendijkse gebied van Rotterdam verstaan.

De betrokkenen zijn vanaf de kern geordend naar belangrijkheid en/of invloed. De belangrijkste netwerken tussen de betrokkenen zijn in kaart gebracht. Het in kaart brengen van de netwerken helpt ook om de linking pins te vinden, de sleutelfiguren binnen het Rotterdamse waterbeheer. De (krachts-) verhoudingen tussen de betrokkenen zijn besproken en waar relevant vermeld in de tekst.

Afbeelding 1: overzicht methode stakeholderanalyse op stadsniveau.

3.2 Resultaten en discussie

De resultaten worden besproken per segment van Afbeelding 1. Een afbeelding betrokkenen geordend volgens Afbeelding 1 is te vinden in Bijlage 1.

3.2.1 Bestuurders

De belangrijkste bestuurders zijn burgemeester, verantwoordelijke wethouders en gemeenteraad van Rotterdam alsmede de dijkgraaf en de heemraden van de waterschappen in het gebied. De wethouders Lucas Bolsius (haven, financiën, buitenruimte en organisatie) en Hamit Karakus (wonen en ruimtelijke ordening) hebben stedelijk water het sterkst in hun portefeuilles. In mindere mate raakt stedelijk waterbeheer aan de portefeuilles van Hans Vervat (economie, verkeer en vervoer) en Rik Grashof (Cultuur participatie en milieu).

Omdat bij klimaatadaptatie van stedelijk waterbeheer vaak gezocht wordt naar oplossingen die ook helpen tegen andere grootstedelijke problemen, kunnen ook de beleidsterreinen van Dominic Schrier (Werk, sociale zaken en grotestedenbeleid), Jantien Kriens (Volksgezondheid, welzijn en maatschappelijke opvang) en Peter Lamers (Jeugd, gezin, onderwijs en sport) van belang zijn.

Het Rotterdamse stedelijk watersysteem valt onder drie waterschappen: Hoogheemraadschap Delfland, Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard en waterschap Hollandse Delta. De dijkgraven van deze drie waterschappen zijn respectievelijk M.A.P. Van Haersma Buma, H. Oosters en J.M. Geluk. Voor de portefeuilleverdelingen van de heemraden wordt verwezen naar websites.

Deelgemeenten zijn nauw betrokken bij het stedelijk water in Rotterdam. Zo moeten zij deelgemeentelijke waterplannen opstellen en uitvoeren.

Verder van het centrum staan de Verkeer en waterstaat, VROM en de omliggende gemeenten. Verkeer en waterstaat stelt door wet en regelgeving kaders voor het stedelijk waterbeheer in Rotterdam, maar bemoeit zich hier niet actief mee (mondeline communicatie Jaap Nederlof). Hier geldt sterk het onderscheid “binnendijsk-buitendijsk”). Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor VROM, hoewel de minister Jacqueline Kramer zich wel actief inzet voor klimaatsmitigatie en adaptatie ook binnen Rotterdam.

Nog verder van het centrum staan provincie, LnV, de Europese Unie (EU) en economische zaken. Evenals verkeer en waterstaat bemoeit de provincie zich nauwelijks met het stedelijke water in Rotterdam. LnV is van belang omdat inkomend water in Rotterdam vervuild raakt door de landbouw. Economische zaken is genoemd omdat waterbeheer vaak genoemd wordt als een van de belangrijkste exportproducten van Nederland. De EU beïnvloedt het Rotterdamse waterbeheer met wet en regelgeving zoals, kaderrichtlijn water, vogel en habitat richtlijn en de nieuwe overstromingsrichtlijn.

3.2.2 Beleidsmakers

De sector beleidsmakers is grotendeels een spiegeling van de sector bestuurders en een deel van de rolomschrijvingen in de bovenstaande paragraaf valt eerder onder de rol van beleidsmaker dan onder de rol van bestuurder.

Binnen de gemeente Rotterdam worden drie fysieke diensten onderscheiden die invloed hebben op het stedelijk water in Rotterdam. Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR), Dienst Stedenbouw en Volkshuisvesting (DsV) en Gemeentewerken. Een goede samenwerking tussen deze diensten is een aandachtspunt. De samenwerking tussen waterbeheerders van Gemeentewerken en de ontwerpers van DsV is verbeterd in het kader van Rotterdam Waterstad (De Graaf, 2009). Er zijn plannen om de drie diensen

binnenkort samen te voegen. Een definitief besluit hierover wordt januari 2010 genomen.

Daarnaast zijn er binnen de gemeente sociale diensten die randvoorwaarden kunnen scheppen en initiatieven kunnen nemen op het gebied van stadsinrichten. Dit zijn de Gemeentelijke Gezondheids Dienst (GGD) en Sport en Recreatie (SenR). GGD gaat ook over waterkwaliteit (wat is goed en wat is schadelijk voor de omgeving) en over de mentale kant van de omgeving (water en groen geeft ruimte en rust). SenR heeft een rol binnen de volkstuingebieden. Daarnaast kunnen ze invloed uitoefenen t.a.v. waterrecreatie en beleving.

Een laatste dienst van belang is de Bestuursdienst. De ambtenaren van deze dienst staan tussen de eerder genoemde diensten en het college van B&W en adviseren het college.

Op de grens tussen beleidsmakers en bedrijven staan DCMR milieudienst Rijnmond, Veiligheidsregio Rijnmond, gezamenlijke brandweer en de Politie Rijnmond. DCMR milieudienst Rijnmond speelt een actieve rol in klimaatsmitigatie (zie paragraaf netwerken).

De brandweer komt direct in aanraking met stedelijk water bij problemen als water op straat, ondergelopen kelders. Brandweer, veiligheidsregio Rotterdam en politie zijn ook van belang bij overstromingsrisicobeheer.

3.2.3 Bedrijven

Dichtbij de kern staan de woningcorporaties en het drinkwater bedrijf Evides. De woningcorporaties en Evides kunnen een actieve rol spelen in klimaatsadaptatie.

Havenbedrijf Rotterdam en Deltalinqs staan verder van de kern. Zij zijn zeker van belang in klimaatadaptatie, maar hebben een minder directe relatie met stedelijk water. Recreatiehavens kunnen afhankelijk van hun ligging wel een directe relatie hebben met stedelijk water.

Verder van de kern vinden we meer bedrijven die het stedelijk waterbeheer in Rotterdam voornamelijk ondervinden (lijdende i.p.v. leidende betrokkenen). Bedrijven en adviesbureaus op het gebied van watermanagement (in brede zin) en stedenbouw zijn geordend onder de bollebozen. Hieronder valt het watertoerisme met bedrijven als Speedo en Rotterdam festivals, het gemeentelijke vervoersbedrijf, Van Gansewinkel AVR, midden en klein bedrijf en de petrochemische industrie. Voor de laatstgenoemde geldt weer de vraag van de probleemgebiedafbakening.

Op de grens van de bedrijven en belangenorganisatie staan de kamer van Koophandel, de binnenvaartvereniging en de vereniging van waterbouwers. Het belang de binnenvaartvereniging hangt samen met het gebruik van vaarroutes zoals de Schie. Er is voor gekozen om waterbouwbedrijven in te delen onder de bollebozen.

3.2.4 Belangenorganisaties

De belangenorganisaties in de figuur zetten zich in voor natuur en milieu (Rotterdams milieucentrum, boomridders, Natuurmonumenten etc.), recreatie (ANWB, Hiswa) en de watersector (NWP).

Daarnaast zijn er organisaties die zich inzetten voor bedrijven. Deze zijn op het grensvlak tussen bedrijven en belangenorganisaties geplaatst. Bedrijven zijn verenigd op gemeentelijk niveau in de Kamer van Koophandel. Op deelgemeentelijk niveau bestaan ook organisaties die de belangen van bedrijven vertegenwoordigen zoals de Ondernemingsvereniging Feyenoord

3.2.5 Burgers

De burgers vormen een inhomogene groep die moeilijk in representatieve subgroepen in te delen is. Belangen, opvattingen en perspectieven binnen de groep burgers kunnen verschillen op basis van wooncondities: bijvoorbeeld huiseigenaar versus huurder, flatbewoner versus laagbouwbewoner. Ook de nabijheid van water is belangrijk. Burgers die op het water wonen in een woonark of langs het water zullen een sterker belang hebben dan bewoners die verder van het water af wonen. Daarnaast speelt sociaal culturele afkomst, sociale cohesie en gebondenheid een rol.

De bewoners zijn vaak verenigd op wijkniveau of deelgemeentelijk niveau in recreatie- of bewonersorganisaties. Recreatieorganisaties, zoals hengelsportverenigingen, watersportverenigingen, hebben een sterk belang binnen het stedelijk water in Rotterdam. In de volgende ring bevinden zich bewonersverenigingen, wijkraden, zelfbeheerorganisaties, volkstuintverenigingen en verenigingen van eigenaren. De laatste groep kan afhankelijk van de specifieke problemen een sterk belang hebben. De bekendste vorm van zelfbeheer binnen Rotterdam is opzoomeren (www.opzoomermee.nl).

3.2.6 Bollebozen

In de eerste ring staan kennisinstituten en adviesbureaus op watermanagement en stedenbouw gebied die zich direct bezighouden met klimaatsadaptatie.

Naar buiten toe volgen bedrijven die zich hier nu meer indirect mee bezig houden, zich bezighouden met een deeloplossing (Watertech, baggeraars, energiebedrijven) of in de toekomst een grotere rol kunnen gaan spelen. Onder die laatste groep valt bijvoorbeeld IBM omdat ze zich richt op “smart”waterbeheer en verzekeringsmaatschappijen die waterschade kunnen verzekeren.

3.2.7 Netwerken

Het belang van netwerken wordt onderschreven door waterbeheerders (De Graaf, 2009). Binnen het waterbeheer zijn veel sectoroverstijgende netwerken actief. De belangrijkste netwerken ook in relatie met klimaatadaptatie zijn weergegeven in bijlage 2. Netwerken zijn vaak publiek-private samenwerkingen die zich richten op waterbeheer in als onderdeel van gebiedsontwikkelaar, Stadshavens Rotterdam, of klimaatsmitigatie en adaptatie, Rotterdam Climate Proof en Rotterdam Climate Initiative. Recente initiatieven zijn Dutch Clean Tech Delta en Dutch Delta Design. In deze netwerken speelt kennisontwikkeling en export een centrale rol.

In de netwerken zijn bollebozen, bestuurders, beleidsmakers en grotere bedrijven sterk vertegenwoordigd. Opvallend is de afwezigheid van woningbouwcorporaties in de netwerken.

4 Ontvankelijkheid van enkele groepen

In dit hoofdstuk wordt op basis van literatuurstudie en interviews een globaal overzicht gegeven van de ontvankelijkheid van een aantal groepen betrokkenen ten aanzien van klimaatadaptatie in stedelijk waterbeheer.

4.1 Methode

De ontvankelijkheid van verschillende groepen betrokkenen is in kaart gebracht door literatuurstudie, interviews en een workshop. Het onderzoek heeft zich voornamelijk gericht op de ontvankelijkheid van bewoners.

Deze keuze voor bewoners is gemotiveerd door (1) de relevantie van ontvankelijkheid van de groep en (2) beschikbaarheid van de groepen voor interviews en de workshop. Waterbeheerders geven aan dat betrokkenheid van ruimtelijke ordenaars en bewoners een belangrijke voorwaarde is voor verandering (De Graaf 2009). Ruimtelijke ordenaars bleken minder beschikbaar voor interviews en workshop. Hun ontvankelijkheid wordt besproken in de discussie.

Studenten watermanagement van de Hogeschool Rotterdam hebben op deelgemeenteniveau betrokkenen van het stedelijk waterbeheer geïnventariseerd en geïnterviewd. Zij hebben zich hierbij geconcentreerd op betrokkenen die op deelgemeentelijk niveau actief zijn als bewoners, deelgemeentelijke bestuurders en beleidsmakers, woningbouwcorporaties etc.

Per deelgemeente zijn ordegruotte 10-20 personen geïnterviewd. Hiervan behoorde het merendeel, 5-10 mensen, tot de categorie, bewoners. De resterende personen behoorden tot de categorieën, woningbouwcorporaties, brandweer, winkeliers, deelgemeentelijke bestuurders en belangenorganisaties.

De interviews waren semi-gestructureerd en geconcentreerd rondom de twee onderzoeksvragen genoemd in de inleiding. In deze inventariserende fase van het onderzoek is gekozen voor deze methode. De studenten hebben de deelgemeentelijke waterplannen gebruikt als referentie bij het opstellen en verwerken van interviewvragen. Voor de analyse van de resultaten is gebruik gemaakt van het kader voor ontvankelijkheid besproken in Hoofdstuk 2.

In het kader van dit onderzoeksproject is een workshop gehouden met deelnemers vanuit het waterbeheer, ruimtelijke ordening en woningcorporaties. Het doel van de workshop was het vaststellen van een checklist voor klimaatadaptatie in stedelijk gebied. Echter observaties tijdens de workshop zijn ook bruikbaar voor de analyse van ontvankelijkheid van betrokkenen en worden waar relevant vermeld in de discussie.

4.2 Resultaten

Bewoners zijn zich nauwelijks bewust van de gevolgen van klimaatverandering op het stedelijk watersysteem. De meeste geïnterviewden zien als grootste gevaar van de klimaatverandering de grotere kans op overstromingen vanuit zee. Een enkeling meent dat de gevolgen van de klimaatverandering overschat worden door de overheid.

Toekomstplannen van overheidsinstellingen op het gebied van waterbeheer zijn vrij onbekend. Geen van de geïnterviewden heeft gehoord van deelgemeentelijke waterplannen. Een enkeling kent Waterplan 2 Rotterdam en het plan van de tweede Deltacommissie. Opvallend is dat bewoners, die in de buurt van grote zichtbare

waterprojecten wonen zoals de Kralingse Plas of Zuiderpark, meer interesse in watersystemen lijken te hebben.

Bewoners hebben weinig kennis van mogelijkheden die zij zelf hebben op het gebied van het ontlasten van het watersysteem. Ze treffen wel maatregelen tegen het beperken van wateroverlast in hun eigen huis. Veel bewoners nemen zelf maatregelen tegen grondwateroverlast zoals het isoleren van de vloer het plaatsen van een pomp of het storten van vochnemende materiaal.

De interviews zelf hebben bijgedragen aan de bewustwording van geïnterviewden. Na over de problematiek gehoord te hebben, was een veelgehoorde reactie van de geïnterviewden dat ze te weinig informatie over het watersysteem kregen van de gemeente. De informatiebehoefte en favoriete middelen verschillen. Een enkeling geeft aan meer informatie te willen over de verantwoordelijkheden van de verschillende overheidsorganen.

De agenda van bewoners ten aanzien van stedelijk water kan samengevat worden als een schoon en aantrekkelijk watersysteem zonder stankoverlast, zonder water op straat en in de kelders en zonder verzakkingen aan huizen. Onder een schoon en aantrekkelijk watersysteem verstaan de geïnterviewden bijvoorbeeld singels zonder drijfvuil en kroos die niet stinken.

In de deelgemeente Delfshaven geven bewoners aan dat ze het jammer vinden dat het open water slecht toegankelijk is voor bijvoorbeeld recreatie. Bewoners van Charlois zijn tevreden over de brede singels in de deelgemeente: “de singels zien er netjes uit en geven de stad een vriendelijke uistraling”. Waar de bewoners van Charlois een uitgevoerd project ten aanzien van het vergroten van oppervlaktewaterareaal als positief ervaren, vinden geïnterviewden in het Centrum van Rotterdam vergroting van het oppervlaktewaterareaal niet nodig. De agenda van bewoners hangt af van hun woonsituatie, economische situatie en verbondenheid met de buurt. Zo geven bewoners van de relatief anonieme wijk Prins Alexander aan te willen verhuizen als de klimaatdreiging te groot wordt terwijl dit voor bewoners van Overschie, waar de sociale cohesie groot is, geen optie is. Ook de bereidheid van bewoners zich actief in te zetten voor verbetering van de leefomgeving lijkt toe te nemen met de mate van verbondenheid met de buurt.

Ten aanzien van realisatie, geven waterbeheerders aan dat betrokkenheid van burgers belangrijk is bij het doorvoeren van veranderingen, maar dat er een groot verschil bestaat tussen de huidige situatie en de wenssituatie (De Graaf, 2009). Dit laatste wordt bevestigd in interviews. Inspraakavonden over waterprojecten worden door bewoners vaak ervaren als informatieavonden. Zij ervaren inspraakavonden niet als een mogelijkheid om wijzigingen te kunnen voorstellen.

Veel bewoners geven aan wel zelf actie te willen ondernemen mits er voldoende financiële prikkeling is en mits regelingen eenvoudig toegankelijk zijn. Subsidie wordt vaak genoemd als financiële prikkel. De subsidieregeling groene daken is niet bekend bij de geïnterviewden. Wellicht associëren de bevraagde bewoners door gebrek aan bewustzijn deze affiches niet met hun eigen agenda.

4.3 Discussie

De interviews gehouden door de studenten geven een breed beeld van de ontvankelijkheid van bewoners ten aanzien van klimaatadaptatie. Het beeld dat de bewoners van Rotterdam in het algemeen zich niet bewust zijn van de gevolgen van klimaatverandering voor stedelijk water en bijbehorende oplossingen lijkt robuust.

Statistische verwerking van de resultaten is niet mogelijk door de verscheidenheid in interviews, maar was ook niet het doel van deze inventariserende studie. Als ontvankelijkheid van bewoners wenselijk geacht wordt (zie Conclusies en Aanbevelingen), kan dit onderzoek uitgebreid worden.

Het antwoord op de vraag in hoeverre de ontvankelijkheid van bewoners, maar ook woningbouwcorporaties en bedrijven, verbeterd moet worden hangt samen met de keuze van de adaptatiestrategie. Optimalisatie van het huidige systeem zoals nu de gangbare gedachte vraagt minder ontvankelijkheid van bewoners dan innovatieve oplossingen zoals zelfvoorzienend watervoorziening. Ervaringen in bijv. Japan tonen aan dat betrokkenheid van bewoners kan bijdragen aan reductie van kwetsbaarheid van watersystemen (De Graaf 2009).

Het proces rond het opstellen van Waterplan 2 Rotterdam en de visie Rotterdam Waterstad illustreert het belang van agendavorming. Deze projecten zijn succesvol omdat de agenda van de waterbeheerders (meer waterberging) afgestemd kon worden met de agenda van de ruimtelijke ordenaars.

Afhankelijk van de te kiezen adaptatiestrategie kan agendavorming helpen om de ontvankelijkheid van bewoners, woningcorporaties en bedrijven te verbeteren.

Het ontbreken van ruimtelijke ordenaars van DsV, brandweer, en deelgemeentelijk bestuurders op de workshop (besproken in ander deelrapport) en de beperkte deelname van stedenbouwkundigen en woningbouwcorporaties geven een letterlijke illustratie van het belang van agendavorming. Het gekozen onderwerp “Klimaatadaptatie stedelijk waterbeheer: van inventarisatie naar implementatie” sloot aan bij de portefeuille van een heel beperkte groep binnen de genoemde organisaties. Deze mensen hadden vaak geen plaats in hun agenda. Het associëren van het onderwerp met de agenda’s of doelen van de bovengenoemde organisaties had wellicht tot meer respons geleid.

De studenten ondervonden vergelijkbare problemen bij het houden van interviews. Het was relatief eenvoudig om een representatief beeld te krijgen van de bewoners, maar lastig om mensen van andere organisaties te interviewen, omdat ze hier geen tijd voor of interesse in hadden.

Tenslotte bleek tijdens de workshop dat medewerkers van Gemeentewerken onderstrepen het belang van integrale planvorming, maar worstelen met de concrete uitvoering hiervan in een sectorale organisatie.

Voor een doorvertaling van ideeën van de voorlopers naar de werkvloer zijn praktische kaders nodig. Klimaatdoelstellingen moeten vertaald worden naar handvesten. Binnen gemeente Rotterdam wordt hier op moment door Rotterdam Climate Proof aandacht aan besteed.

5 Conclusies en aanbevelingen

De betrokkenen van het stedelijk watersysteem in Rotterdam zijn geanalyseerd. De belangrijkste conclusie uit de netwerkanalyse is :

- De afwezigheid van woningcorporaties in netwerken rondom klimaatadaptatie en waterbeheer is opvallend. Zij kunnen een belangrijke link in de keten zijn.

Daarnaast kunnen op basis van literatuurstudie en interviews de volgende conclusies getrokken worden ten aanzien van ontvankelijkheid van bewoners voor klimaatadaptatie:

- De ontvankelijkheid van bewoners ten aanzien van een klimaatadaptief watersysteem kan als laag worden beschouwd. De belangrijkste reden hiervoor is dat bewoners zich niet bewust zijn van gevolgen van klimaatverandering voor het stedelijk watersysteem.
- Bewoners lijken meer kennis van en interesse in watersystemen te hebben als ze deze kunnen verbinden met een herkenbaar project of element in de wijk zoals het Zuiderpark of de Kralingse plas.
- Bereidheid van bewoners om zich actief bezig te houden met verbeteren van kwaliteit van de leefomgeving hangt af van de mate van verbondenheid met hun buurt en financiële prikkels.
- Afstemmen van agenda's is essentieel voor een actieve houding van niet-waterbeheerders in verbetering van het stedelijk water in Rotterdam

Op basis van dit onderzoek kunnen we de volgende aanbevelingen doen:

- **Onderzoek naar een strategie voor verandering in het stedelijk water:**
Hoewel voorlopers op het gebied van klimaatadaptief stedelijk water de tijd rijp achten voor een grootschalige verandering of te wel transitie, denken waterbeheerders dat klimaatverandering op te vangen is door optimalisatie van het huidige systeem. Objectief onderzoek moet aantonen of dit het geval is, of dat een werkelijke transitie noodzakelijk of maatschappelijk wenselijk is.
- **Informatiecampagne voor inwoners:**
Het doel van deze campagne zal afhangen van de mate waarin actieve participatie van bewoners gewenst is in de te kiezen adaptatiestrategie. Het lijkt verstandig informatievoorziening te koppelen aan waterprojecten die dicht bij de bewoners staan.

- **Uitbreiding en uitdieping van dit onderzoek:**
Het wordt aanbevolen om onderzoek naar ontvankelijkheid uit te breiden naar relevante groepen met name woningcorporaties en ruimtelijke ordenaars. Daarnaast kan het onderzoek verdiept worden met statistisch analyseerbare onderzoeksmethoden.

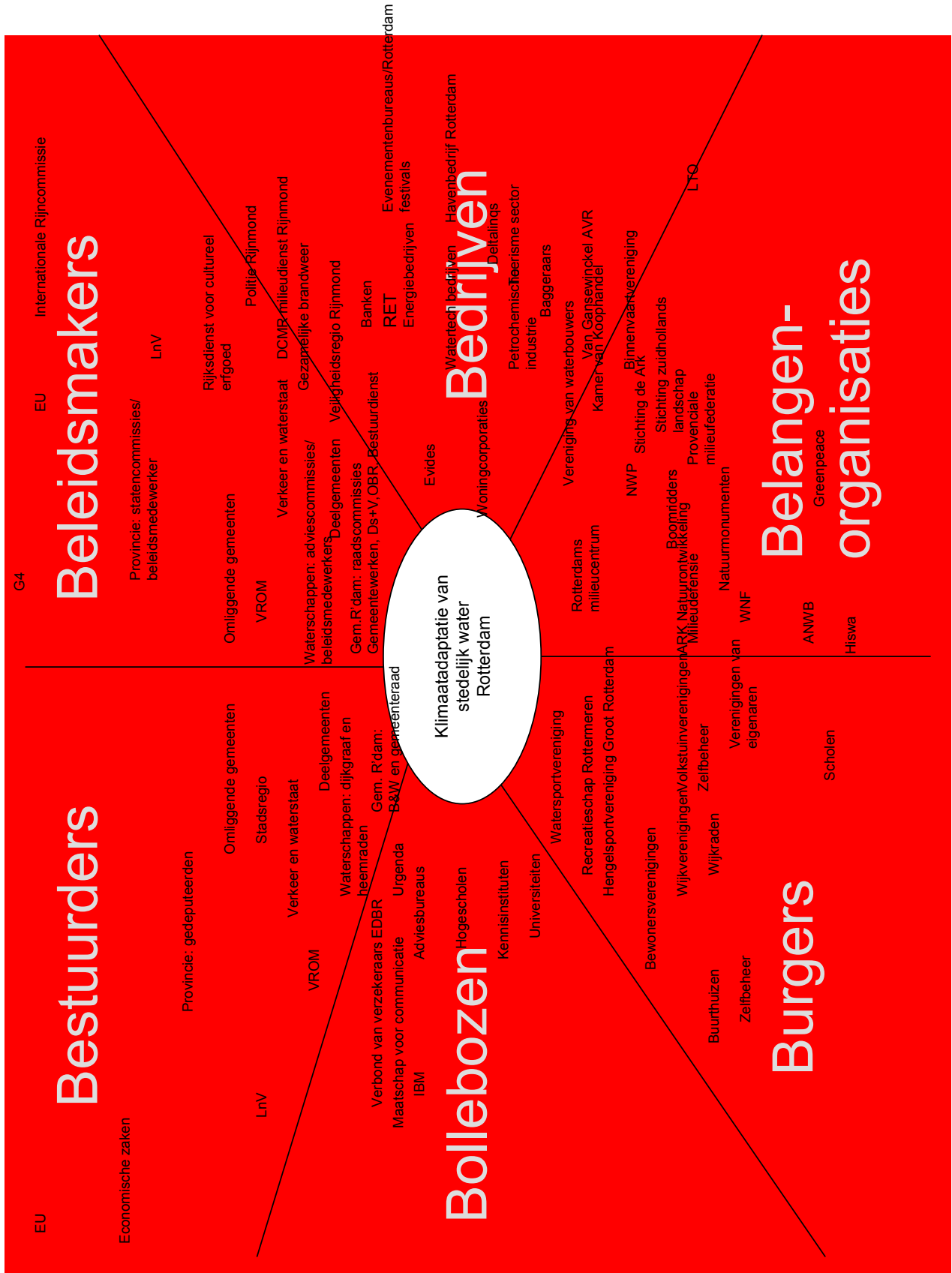
Literatuur

De Graaf, 2009. Innovations in urban watermanagement to reduce the vulnerability of cities.

Jeffrey, P. and Seaton, R.A.F., 2003. A conceptual model of 'receptivity' applied to the design and deployment of waterpolicy mechanisms. *Environmental Sciences* 1, 277-300.

Gemeente Rotterdam, HH Schieland en de Krimpenerwaard, et al., 2007. Waterplan 2 Rotterdam.

Bijlage 1: Belanghebbenden stedelijk water Rotterdam

Bijlage 3: resultaten onderzoeken per deelgemeente

CD met resultaten studenten bij het eindrapport.